

BALLÓ ISTVÁN

ADALÉKOK MAGYARORSZÁG 1949–1953 KÖZÖTTI HÁBORÚS FELKÉSZÍTÉSÉRŐL, A VÁRHATÓ HADSZÍNTÉR ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL

A II. világháború után Közép-Kelet-Európa – így Magyarország is – a Szovjetunió érdekszférájába került. E körülmény döntő módon határozta meg a térség országainak történelmi fejlődését.

A Magyar Dolgozók Pártja katonapolitikai koncepcióját a szovjet politikai és katonai vezetés igényei, valamint a nemzetközi katonapolitikai helyzetből levont következtetések alapján alakították ki. A legfőbb feladatokat az ország háborús felkészítésében és a hadsereg gyorsított ütemű fejlesztésében látták. A megvalósítást 1949-ben kezdték el.

A több mint 200 000 főre tervezett haderő fő csoportosítását a szárazföldi csapatoknál 3 lövész- és egy gépesített hadtest, a légvédelmi- és repülőcsapatoknál pedig 2 vadászpilóta-, 1 bombázó és 1 csatrepülő hadosztály alkotta.

A hadsereg irreális mértékű átalakítása 1953-ig tartott. Sztálin halálát követően és a koreai háború befejezése után a nemzetközi kapcsolatokban – így az USA és a Szovjetunió viszonylatában is – kedvező változások indultak meg. A pozitív fejleményekben nagy szerepe volt az új szovjet vezetés (Malenkov, Hruscsov, Molotov, Mikoján) azon törekvésének, amely a nyugati országokkal szembeni merev elzárkózás helyett a konstruktív együttműködésen alapuló, békés együttélés politikáját hirdette meg. A megváltozott nemzetközi helyzetben szükségtelenné vált a korábban létrehozott fegyverzetű és létszámú hadsereg.

A negyvenes évek végén a Szovjetunió és szövetségesei eltúlozták a világháború kirobbanásának veszélyét. A világban kialakult helyzetből levont helytelen következtetésből fakadt az, hogy a politika szintjén is hibás döntések születtek, amely – hazánk esetében – a népgazdasági egyensúly megbomlásával, a lakosság életszínvonalának rohamos csökkenésével és egy létszámában jelentős, de hiányosan felfegyverzett és kiképzett, gyenge harcértékű hadsereg felállításával járt.

Magyarország helyzetét az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején az akkori szovjet katonai tanácsadók is viszonylag kedvezőnek tartották. Északon határosak voltunk a „népi demokratikus” Csehszlovákiával, három másik szomszédos országban (Ausztria, Románia, Szovjetunió) pedig jelentős szovjet erők voltak. Közvetlen fegyveres támadást csak az imperialista országnak megbélyegzett Jugoszlávia részéről tudtak elképzelni.

Hazánkban is szovjet alakulatok állomásoztak, amelyeknek nagyságáról sokáig nem voltak megbízhatóan pontos adatok. „A magyarországi szovjet csapatok létszáma, az 1948–1955 közötti években a mai napig ismeretlen. Az ilyenféle adatok a pártállam kimúlásáig (1989) szigorú államtitkot képeztek”.¹ Egyes források szerint 1951–1953

¹ Gosztanyi Péter: A szovjet csapatok Magyarországon. I. rész (1945–1955). *Hadtudomány*, 1991/2. 103. o.

között hazánkban négy hadosztálynyi szovjet erő (kettő lövészadosztály, egy-egy bombázó- és vadászpilóta hadosztály) állomásozott.² A negyvenes évek végén, az ötvenes évek közepén Magyarországon lévő négy szovjet hadosztály létét más adatok is megerősítik.³ Mindezeket a tényezőket figyelembe vették, amikor a „déli irányból fenyegetett” országunk hadi felkészítésének programjába kezdtek.

A hadsereg tényleges költségvetése egyre jobban nyomasztotta az országot, annak összege évről-évre emelkedett: 1950-ben 2937, 1951-ben 5230, 1952-ben 8670, 1953-ban pedig 9304 millió forintot ért el.⁴ 1952-ben a honvédségi tárca az ország költségvetésének már több mint a 20 %-át használta fel. Azonban, ha figyelembe vesszük, hogy egyes, az ország védelmi képességének erősítését szolgáló volt építkezés, nem a HM költségvetését terhelte, hanem népgazdasági beruházásként kezelték, akkor még a megjelölt számoknál is magasabb értékeket ért el a honvédelemre fordított összeg nagyságrendje.

Az ország háborús felkészítéséből egy sor feladat adódott. Legfontosabbak közé tartozott az ehhez szükséges feltételrendszer megteremtése. A nehézipar fejlesztésén belül a hadiipar kialakítását, az egyes „baráti” országokkal a haditechnikai együttműködés kiszélesítését, valamint a Szovjetunióból való a speciális import lehetőségeinek kiaknázását létfontosságú feladatnak tekintették. A kutatóintézetek terveiben is fő feladatként fogalmazódtak meg az esetleg kirobbanó háború következményeiből fakadó teendők: a tömegpusztító fegyverekkel mért csapások hatásainak csökkentése és a rendkívüli helyzet kérdései.

Felmérték a rendelkezésre álló légtalmi óvóhelyeket, számvetéseket készítettek a meglévők bővítésére és új védelmi berendezések létesítésére. Rendkívüli esetre kidolgozták az egyes ipari üzemek más helyre történő evakuálását és a polgári lakosság legszükségesebb mértékű kitelepítésének lehetőségeit.

A megvalósítandó feladatok élén álltak az ország hadszínterének előkészítésével kapcsolatos tennivalók is. Így indultak be erőteljes ütemben a közutak és a vasútvonalak teljesítményét fokozó beruházások, a katonai objektumok építése, valamint a déli határszakasz közelében az erődítési (műszaki) és más munkák.

Mivel a fegyverek arzenáljába bevonult az atomfegyver, azért annak alkalmazását nem tartották elképzelhetetlennek egy bekövetkezendő háborúban. Az atomfegyver megjelenése pedig egy sor elméleti és gyakorlati kérdést vetett fel. Támadásban és védelemben megváltoztak a kötelékek méretei (harcfeladatok szélessége, mélysége és a támadási ütem). Körletekben a csapatok széttagolt elhelyezését kellett megvalósítani. E fegyver megkövetelte az egyéni védőeszközök rendszeresítését és alkalmazását, továbbá speciális vegyvédelmi alegységek és egységek felállítását. Vizsgálat tárgyát képezte az atomcsapások következményeinek felszámolásából, a szennyezett terepszakaszok leküzdéséből és az atomsérültek ellátásából adódó tennivalók megoldási módjainak kidolgozása.

² A szovjet hadosztályok parancsnokságai az alábbi helyőrségekben voltak: 2. gépesített ho.: Kecskemét; 17. gépesített ho.: Szombathely; 1. vadászpilóta hadosztály: Veszprém; 1. vadászbombázó ho.: Debrecen (Vitalij Fomin hadtörténész ezredes közlése nyomán).

³ Horváth Miklós: Mozaikok az '56-os magyar forradalom és szabadságharc történetéből. (1.) *Magyar Honvéd*, V. évf. 42. szám, 1994. október 21. 40. o.

⁴ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 588. o.

Már 1947 végétől egyes katonai szakemberek vizsgálták az atomfegyverek harctevékenységekben történő felhasználásának kérdéseit: „Pálffy György az MKP Politikai Akadémián tartott előadást Atomstratégia, atomdiplomácia címmel, amelyet a Honvéd 1948. évi 2-3. számában közöltek. Ugyanebben a számban olvashatjuk Györgypál László atomfegyverrel kapcsolatos gondolatait. Ezt a folyamatot tetézte 1949-ben a Katonai Figyelő külön száma, melyben teljes egészében az atomfegyverrel kapcsolatos tanulmányok jelentek meg.”⁵

Az atombomba robbantásakor fellépő károsító tényezők csökkentésének és az atomtámadás következményei felszámolásának kérdései központi kutatási programokban is szerepeltek. A már korábban megalakult „Biofizikai Bizottság” a Magyar Tudományos Akadémia bizottságaként végezte teendőit. A testületet Fenyő István egyetemi magántanár az MTA III. osztályának szaktitkára vezette. A fizikusokból és mérnökökből álló 9 fős munkacsoportban⁶ három katonatiszt is tevékenykedett. A bizottságnak az volt a fő feladata, hogy feldolgozza az atombomba és hatásai elleni védekezés műszaki és orvosi problémáit. Mindezeket túl a bevezetendő intézkedésekre is javaslatokat dolgoztak ki. Számítások és kísérletek alapján több ajánlást tettek az atomcsapás károsító hatásainak csökkentésére, valamint szorgalmazták az óvóhelyek építését is. 1952. február 23-án e speciális feladatok újabb lendületet vettek, ugyanis az atomkutatási munkálatok beindításából adódó tevékenységek vezetésére Jánossy Lajos professzort javasolták.⁷ A munkacsoport a feladatait több tudományos intézet bázisán végezte. A robbantásnál keletkező sugárhatások és a radioaktív izotópok vizsgálatát a Központi Fizikai Kutatóintézetben, az egészségügyi kérdések tisztázását az Országos Onkológiai Intézetben, a légtalonnal kapcsolatos rendszabályokat pedig az Építéstudományi Intézetben dolgozták ki. A bizottság rendszeresen ülésezett, szakirányú kutatásokat folytatott. Az elvégzett egy év munkájáról Jánossy Lajos jelentésben adott számot.⁸

Az MDP Politikai Bizottságának állásfoglalásai és határozatai alapján szerveződött meg a bomba- és atomtámadások elleni felkészülésre és azok hatásainak csökkentésére létrehozott intézmény: a légtalalom. E szerv a Belügyminisztérium irányítása és ellenőrzése alatt állt. 1950-ben és 1951-ben a légtalalom szerveit az országban fokozatosan hozták létre: a minisztériumokban, a fővárosban, a megyékben, a járásokban, a városokban, a falvakban és az üzemekben. Legfontosabb feladatai közé tartozott: a légtalalmi törzsek, csoportok szervezetének kiépítése, felszerelése és kiképzése; az óvóhelyek és légtalalmi létesítmények kijelölése, berendezése; valamint a lakosság riasztásának, tájékoztatásának, mentésének és ellátásának feltételrendszeri megteremtése. Az egész lakosságra kiterjedő lakóházi önvédelmi csoportnak is nagy

⁵ Berek Lajos: Az atomfegyver hatása a katonai gondolkodásra és a harctevékenységre. *Hadtudomány*, 1995/2. 31-32. o.

⁶ Honvédségi tagok: Hárosi Imre mk. ezds., Gerendás István építészmérnök alez., Jóna Gábor orvos röntgenológus; polgári tagok: Erdey Grúz Tibor fizikokémikus, Kovács István fizikus, Szamosi Géza fizikus, Wald Béla röntgenológus, Haiman Ottó fizikus. MOL Farkas Mihály titkári iratai. 276. fond, 67. cs. 164. ő. e. 31. o.

⁷ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ő. e. 187. o.

⁸ Az okmányt 1953. február 21-én terjesztette fel Rákosi Mátyásnak. MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ő. e. 379-386. o.

jelentőséget tulajdonítottak. A légtalombiztonság kádereinek kiképzéséhez nagy segítséget nyújtott a BM Tűzoltóság, a Magyar Vöröskereszt és a MSZHSZ.

A belügyminiszter volt egyben a polgári védelem országos parancsnoka is, azaz a megalakulástól, 1949. október 18-tól 1951-ig, a letartóztatásáig Kádár János, később pedig Gerő Ernő.

A II. világháborúban megrongálódott óvóhelyek helyreállítására és új légtalombiztonsági objektumok létesítésére évről-évre jelentős összegeket költöttek, 1951-ben például 34 574 000 forintot.⁹

Egyre nagyobb figyelmet fordítottak az egyéni biztonság fokozására. A hadsereg igényeinek megfelelő mennyiségű gázvédelmi ruhaszövetet a Magyar Ruggyantaáru gyárnál rendeltek meg. Az anyag gyártásához az „Opanol” nevű műanyag elengedhetetlenül fontos volt, és az csak korlátozott mennyiségben állt rendelkezésre. Molnár Pál altábornagy (a Haditechnikai Intézet Parancsnoka) tudomására jutott, hogy a honvédségi szempontból fontos szert a Gumigyár tömítőanyagként használja. Erről Farkas Mihályt írásban tájékoztatta és kérte sürgős intézkedését abban a tárgyban, hogy az „Opanol”-t csak honvédségi gázvédő ruhaanyag gyártásához lehessen felhasználni.¹⁰

Az ország fővárosában építeni kezdett földalatti gyorsvasút (metró) nemcsak a több mint egymillió városi lakos közlekedését tervezte javítani, hanem fontos honvédelmi és légtalombiztonsági igényeket is kielégített volna. Adott esetben tömegóvóhelyként számoltak vele, azonban a Duna hídjainak lerombolása esetén katonai szállítmányok továbbítására is szolgálhatott.

A budapesti földalatti gyorsvasút tervét és vázlatait Székely Béla vezérőrnagy (VKF.h.) bemutatta a szovjet főtanácsadónak Bojkó altábornagynak, aki azzal egy kérdéstől eltekintve egyetértett. (A talaj geológiai rétegződése miatt nem javasolta azt, hogy a vonal a parlament épülete alatt haladjon át.) Székely vezérőrnagy a szovjet katonai főtanácsadó véleményéről a honvédelmi minisztert írásban tájékoztatta.¹¹

A metró fontos szerepe miatt már a tervezés időszakában több főhatóság (Közlekedési és Postaügyi Minisztérium, Honvédelmi Minisztérium, Belügyminisztérium stb.) együttes munkáját követelte meg. A tervezéskor a vasút nyomvonalának kijelölésekor nagy figyelmet fordítottak a föld geológiai felépítésére, a talajmechanikai és statikai vizsgálatokra, valamint a szellőztetés lehetőségeire. A bombabiztonság fokának kiszámítását a hadsereg szakemberei végezték el. E munkával összefüggő bizottságban a hadsereg részéről három katonatiszt vett részt.¹²

A metróprogram kivitelezése, több más beruházással együtt jelentős pénzbe került az országnak, az építési munkálatokat hamarosan fel kellett függeszteni.

⁹ Pataky Iván: A magyar polgári védelem története 1948–1980. Tanulmány. Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Tanulmánygyűjtemény II./C-A 23. o.

¹⁰ HL HM MNVK Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/2. 126. ö. e. 4. o.

¹¹ HL MNVK Titkárság 1950/T 5/1. 1357. ö. e. 275. o.

¹² Tüske Béla alez., (HVK 1/a. oszt.) Gerendás István alez. és Haris Béla alez. (Haditechnikai Intézet – a továbbiakban: HTI) HL MN HTI 1950/T 587/2. ö. e. 312. o.

Az 1949-től meginduló nagymértékű hadseregfejlesztés igényeit csak bizonyos fontos követelmények figyelmen kívül hagyásával tudták biztosítani. Így például átmenetileg nem épültek jármű- és lövegszínnek, a magasabb parancsnokságok irodaszükségletét 50 %-ban beszállásolás útján (iskolák, szállodák, kultúrházak) biztosították. A csapatoknál 4-5 beosztott tisztet helyeztek el egy irodában. Az építkezések kivitelezését minőségileg is csökkenteni kellett: elhagyták a homlokzatok vakolását, továbbá az asztalosmunkák festését és mázolását. Az új laktanyákban nem készíthettek útburkolatot és a csapadék elvezetésére szükséges felszíni csatornahálózatot.¹³

A népgazdaság hadászati szintű feladatainak összehangolását a „Koordinációs” (KR) szervek végezték. A Honvédelmi Minisztérium, valamint az egyéb szakminisztériumok felügyelete alá tartozó szervezeteknél, az Országos Tervhivatalban és más intézményekben megalakult hatóság, a gazdasági erőforrások hadiállapotra történő átállítását és a háború alatti működtetését végezte volna.

A vezérkar már 1948. második felében kidolgozta a hátszág önvédelmi tervének alapelveit.¹⁴ Ebben abból a felismerésből indultak ki, hogy háború esetén az egész ország területén számolni lehet ellenséges légitámadásokkal, bombázásokkal, ejtőernyős és légi úton szállított alegységek csapásaival és más meglepetésszerű akciókkal. Az országvédelmi feladatok ellátására a vezérkar számolt a hadsereg honi részével (azok az alakulatok, amelyek hadművelleti területre nem vonulnak el és a hátszágban visszamaradva tevékenykednek), a fegyveres testületekkel (rendőrség, pénzügyőrség stb.) és a légvédelmi szervezettel, a kiépített figyelő és jelző szolgálatával együtt. Ezeket azonban nem tartotta elegendőnek az ország megvédésére, hanem további védelmi erők bevonását szorgalmazta.¹⁵

A hátszág önvédelmi tervének alapelveit a vezérkar hadművelleti csoportfőnöksége továbbfejlesztette, az új dokumentum „Országvédelem”¹⁶ címmel készült el. Az okmány szerint a fontos vezetési pontok, a hadigazdasági objektumok, hadászati rendeltetésű bázisok, raktárak, fontos hadszíntéri utak, műtárgyak és más létesítmények védelmét úgy tervezték meg, hogy a kijelölt erők békében, mozgósítás nélkül is képesek legyenek a feladat ellátására az ellenség elszigetelésére és pusztítására.¹⁷ Az országvédelemre az alábbi erőket jelölték ki: a honi haderőt (honi mozgó tartalékok, pót- és őralakulatok, egyéb hátszági alakulatok, szervek és iskolák), a honi légvédelem szerveit (honi vadászóerők, honi légvédelmi tüzérség, honi légvédelmi figyelőrendszer), a fegyveres szervezeteket (rendőr- és államvédelmi, határőr- és pénzügyőr alakulatok) és a légtalmi alakulatokat.¹⁸ Az országvédelem erőinek alkalmazását a honvédelmi- és a belügyminiszter közösen végezte volna.

¹³ HL HM MNVK Ag. terv. Csfség 1949/T 5/4. 128. ö. e. 5. o.

¹⁴ HL MNVK Hdm. Csfség 1950/T 8/1. 1399. ö. e. 23–39 o.

¹⁵ Uo. 25. o.

¹⁶ HL MNVK Hdm. Csfség 1950/T 8/1. 1399. ö. e. 149–158. o.

¹⁷ Uo. 149. o.

¹⁸ Uo. 150–151. o.

Más rendkívüli helyzetek előfordulása esetén végrehajtandó feladatokra 1949 januárjában karhatalmi intézkedést¹⁹ adtak ki. Ugyanazon év decemberében pedig „Karhatalmi és segélynyújtási utasítás”²⁰ látott napvilágot. A karhatalmi alakulatokat a fegyveres erők állományából jelölték ki. Feladataik közé tartozott egyrészt a polgári hatóságok támogatása, hogy azok törvényes feladataikat elláthassák; az ország államrendjének, a közrend és a közbiztonság fenntartásának támogatása; esetleges fegyveres felkelés és bandák elleni harc; másrészt pedig elemi csapásokból adódó teendők végzése. Az utasítás szabályozta a karhatalom alkalmazását, a fegyverhasználat eseteit, a kijelölt erőket, felszerelésüket, fegyverzetüket, anyagi készletüket és más kérdéseket. „A katonai karhatalmat a Belügyminiszter igénylése alapján a Honvédelmi Miniszter rendelhette ki.”²¹

A légoltalom területén is egyre sokasodtak a teendők. A feladatok bővülése és újabb szempontok felmerülése következtében az e kérdéseket vizsgáló csoport 1950 márciusától megnövekedett feladatkörrel „Légoltalmi műszaki bizottsággá alakult” át. A bizottságnak katonai és polgári tagjai is voltak.²²

A légoltalmi követelmények alapján került sor 1950 júliusában az üzemek és a városok sorolására.²³ A belügyminiszter által összehívott „Tárcaközi Bizottság” (Nehézipari, Könnyűipari, Közlekedésügyi, Építésügyi Minisztérium, HM, Országos Tervhivatal, BM VI. főosztálya) végezte el az üzemek sorolását.

Az üzemek sorolásánál figyelembe vették a gyártási profilt, a létesítmény fekvését, érzékenységét a légítámadással szemben, a nagyságát és a benne dolgozók számát.

Az I. kategóriába sorolták a pótolhatatlan hadianyagot gyártókat, a II. kategóriába tartoztak a kisebb jelentőségű és csak részben hadianyagot gyártók, valamint a lakosság ellátása szempontjából döntő üzemek, a III-ba pedig azok az üzemek, amelyeket az első kettőbe nem soroltak be.

Az I. kategóriába 112 üzemet soroltak: 83 nehézipari [Rákosi Művek (Csepel), Magyar Acélárugyár (Bp.), Kábelgyár (Bp.), Egyesült Izzó (Bp.), Ajkai Erőmű, Diósgyőri Erőmű, Magyar Vagon és Gépgyár (Győr), Péti Nitrogénművek, Tatabányai Erőmű stb...], 20 könnyűipari [Magyar Posztógyár NV. (Csepel), Ferencvárosi Malom NV., Szolnoki Papírgyár stb...] és 9, a Közlekedési Minisztérium területéhez tartozó üzemet [Miskolci Járműjavító NV. (Nyírbogdány), Szombathelyi Járműjavító NV. stb.].²⁴

¹⁹ HL HM Hadsereggel kapcsolatos okmányok 1945–1950. 846. ö. e. 31–36. o.

²⁰ HL. MNVK. Hdm. Csfség 1950/T 6. 1395. ö. e. 148–160. o.

²¹ Uo. 150. o.

²² A bizottság katonai tagjai voltak: Gerendás István alez. (a bizottság felelőse), Hárossy Teofil ezds., Szabó János őrgy., Haris Béla alez. (valamennyien a HTI-től); polgári szakemberek voltak: a HTI-től: Szénás László mk.; a BM légvédelmi főosztályától: dr. Szmodics Kázmér; Trautmann Rezső mk.; az Építésügyi Minisztériumtól: dr. Pelikán József mk.; a Műegyetemtől: Bereczki Endre vegyészmérnök; Mína János vegyészmérnök, Alexa Zsigmond gépészmérnök. HL MN HTI 1950/T 587/2. ö. e. 260–266 o.

²³ HL MNVK Titkárság 1950/T 3/1. 1355. ö. e. 31–33. o.

²⁴ Uo. 41–44. o.

A II. kategóriába 184 üzemet soroltak: 67 nehézipari, 103 könnyűipari és 14 Közlekedési Minisztérium területéhez tartozó üzemet.²⁵

A fennmaradó többi üzemet a bizottság a III. kategóriába csoportosította.

A városok sorolásánál figyelembe vették az ipari és a katonai (laktanyák, honvédségi objektumok) szempontokat, a település határhoz való közelségét, beépítettségét, a lakosság számát és más tényezőket. Az 1951 augusztusában elkészült okmány a városokat három kategóriába osztotta. Az első csoporthoz 22 város [Budapest, Miskolc, Ózd, Győr, Szeged, Szolnok, Debrecen, Veszprém, Szombathely, Székesfehérvár, Nagykanizsa, Sopron, Pécs, Salgótarján, Dunapentele (Sztálinváros), Nyíregyháza, Tatabánya, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Békéscsaba, Kiskunfélegyháza, Pápa], a másodikhoz szintén 22, a harmadikhoz pedig 12 város tartozott.²⁶ Számvetések készültek a lakosság egyes városokból történő kitelepítésére. Az összesített adatok alapján ez a városok lakóinak 20 %-át érintette volna. Kitelepítették volna a 14 éven aluli gyermekeket, a 65 éven felüli nem dolgozó férfiakat és az 55 éven felüli nem dolgozó nőket. A 22 legfontosabb városból 543 000 személy kitelepítésével számoltak.²⁷

A légoltalom területén jelentkező feladatok élén álltak az atombombákkal mért csapások hatásmechanizmusának elemzése, valamint az ezzel összefüggő komplex rendszabályok kidolgozása.

„Az atombomba elleni védekezés”²⁸ tárgyában készült okmány részletesen vizsgálta a robbanás során keletkezett különböző sugárzások és egyéb károsító tényezők hatását az emberei szervezetre, az ivóvízre, az egyes élelmiszerekre, a gyógyszerekre, a növényzetre stb. A vizsgálódások alapján az atomcsapásokkal elsősorban a sűrűn telepített ipari és katonai értékű objektumok körzetében számoltak. Ezekből kiindulva az országot a veszélyeztetettség szempontjából 9 légó főkörzetre és 2 másodrendű fontosságú légó körzetre osztották.²⁹ Kidolgozták a légó vezető szervek, a figyelő és jelző őrök, a mentőállomások és a körzeti segélyhelyek alkalmazásának elveit, feladatait.

A belügyminiszter által összehívott tárcaközi bizottság az üzemek és a városok sorolása után elkészítette számvetéseit a bombabiztos óvóhelyek létesítésére. Az I. kategóriába sorolt üzemegységek részére 1000 fős befogadású 2,5 m falvastagságú vasbeton bunkerek terveit készítették el. Egy ilyen óvóhely megépítéséhez 4800 m³ beton, 144 t betonacél kellett; az építési költség a berendezési anyagokkal együtt 1,7

²⁵ Nehézipari üzemek: Ganz Hajógyár, Lampart Művek, Ajkai Szénbányák, Barcikai Erőmű (Kazincbarcika), Rudabánya, Tokodi Üveggyár, Budapesti Gázművek (Bp.) stb.; könnyűipari üzemek: Goldberger NV, Angyalföldi Bútorgyár, Szikra Lapnyomda, Kőbányai Sörgyár NV., Kender Juta Textilgyár (Bp.), Lenfonó NV (Komárom), Gyufagyár NV (Szeged), Győri Gyapjúfonó ... stb.; a közl. min.-hoz tartozó üzemek: Fővárosi Autóbusz NV, Járműjavító NV (Dunakeszi), Fővárosi Villamosművek (Bp.) stb. HL HNVK Titkárság 1950/T 3/1. 1355. ö. e. 35–40. o.

²⁶ HL MNVK Hadm. Csfség 1951/T 20/1. 2248/6. ö. e. 610. o.

²⁷ Uo. 350. o.

²⁸ HL MNVK Titkárság 1950/T 3/1. 1355. ö. e. 6–28. o.

²⁹ Légó főkörzetek voltak: 1. Budapest belső területe, 2. Budapest külső területe (Újpest, Csepel stb.), 3. Pilis (Tokod, Dorog, Tata, Bánhida, Szöny), 4. Győr, 5. Veszprém (Ajka, Várpalota, Füzfő, Pét), 6. Nagykanizsa (Lispe), 7. Pécs-Mohács, 8. Miskolc (Diósgyőr, Ózd), 9. Salgótarján; másodrendű pontossági légó körzetek: Szeged és Debrecen. HL MNVK Titkárság 1950/T 3/1. 1355. ö. e. 15. o.

millió forintba került. Az I. kategóriába sorolt ipari létesítmények közül 1951-ben 34 üzemben terveztek építeni (BGS típusú) óvóhelyet 70,1 millió forint értékben, 1952-ben további 21 üzemnél 43,56 millió forinttal számoltak.³⁰ Így abban a két évben csupán BGS típusú óvóhelyek megépítéséhez 113,66 millió forintot használtak fel.

Az állami vezetés óvóhelyszükségletét is felmérték. A sziklaóvóhelyek építési költségét a hagyományos védelmi létesítmények kétszeresére tették. Az egyes főhatóságok³¹ számára szükséges szobaszámot a minimális és maximális igények figyelembevételével állapították meg. A minimális változat alapján 1300, a maximális igény alapján pedig 2150 szobával számoltak. Az építési költségek az első variációban 200 millió Ft-ot, a második esetben pedig 350 millió Ft-ot tettek ki.³² Az igények minimális leszorításakor például a Miniszterelnökség: 20, a Honvédelmi Minisztérium 200, az Országos Pártközpont 100, az Államvédelmi Hatóság 100, az Országos Tervhivatal 50 szobával rendelkezett.

Az új ipari létesítmények építését és a meglévők átépítését (bővítését) szintén csak a légoltalmi követelmények betartásával lehetett végezni.³³ Az ipartelepek kijelölésénél is együttes honvédelmi, gazdasági és tűzrendészeti szempontok voltak a mérvadók. Új ipari bázisok létesítésénél a laza beépítési módot, az ipartelepek osztályozását, az utak kijelölését és az óvóhelyek biztosítását a leglényegesebb feladatok közé sorolták.

Az óvóhelyek építését azonban nemcsak az ipari létesítményeknél kezdték el. Írásos dokumentáció készült az újonnan épülő és a romjaiból felépülő lakóházak légoltalmi védőlétesítményeinek kialakításáról is.³⁴

Az indokolatlanul nagymérvű légoltalmi beruházásokat a jelentős költségek, a kivitelező kapacitás és az építőanyagok nem kellő biztosíthatósága és más tényezők miatt nem tudták megvalósítani, az építkezések során a betervezettekől messze elmaradtak.

A légoltalmi létesítmények építése mellett továbbra is nagy súlyt fektettek az atom- és vegyicsapások hatásainak vizsgálatára, a legfontosabb tennivalók kidolgozására. A feladatok legfőbb irányítója és ellenőrzője a „Biofizikai Bizottság” volt, amely több tudományos intézet bázisán dolgozott. Honvédségi megbízás alapján végzett tudományos kísérleteket dr. Jancsó Miklós professzor a Szegedi Tudományegyetem Gyógyszertani Intézetében. A kísérletnek kettős célja volt: egyrészt vizsgálni kellett a mustárgáz hatását a rendszeresítésre kerülő gázvédelmi (összfegyvernemi) védőlepelre, másrészt pedig szintetikus úton elő kellett állítani dichlor-diaethyl sulfidot (mustárgázt). Jancsó professzor a megbízatása határidejének fél évvel (1950 júniusáig) történő meghosszabbítását kérte a honvédelmi minisztertől. A halasztásnak az volt a két fő oka,

³⁰ Uo. 51. o.

³¹ Az egyes főhatóságok az alábbiak voltak: Köztársasági Elnök, Miniszterelnökség, Honvédelmi Minisztérium, Külügyminisztérium, Belügyminisztérium, Igazságügyi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Közlekedés és Postaügyi Minisztérium, Földművelésügyi Minisztérium, Nehézipari Minisztérium, Könnyűipari Minisztérium, Építésügyi Minisztérium, Belkereskedelmi Minisztérium, Külkereskedelmi Minisztérium, Népjóléti Minisztérium, Népművelési Minisztérium, Közoktatásügyi Minisztérium, Országos Pártközpont, Nagybudapesti Pártbizottság, Államvédelmi Hatóság, Tervhivatal, Népgazdasági Tanács, Szakszervezeti Tanács, Budapest Székesfőváros Polgármestere. HL MNVK Titkárság 1950/T 3/1. 1355. ö. e. 2. o.

³² Uo. 2–3. o.

³³ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 5–8. o.

³⁴ HL HM 1945–1950 „A Honvédség Felügyelőjének iratai” 846. ö. e. 72–82. o.

hogy részben e kérdéssel foglalkozó külföldi szakirodalomhoz (a nehézkes beszerzés miatt) nem tudott hozzájutni, részben pedig nem kapta meg a vizsgálathoz szükséges mustárgáz mintaanyagot.³⁵

Az ország védelmi képességének fokozásában, a hadsereg egyre növekvő igényeinek kielégítésében nagy jelentőséget tulajdonítottak a hadiiparnak. Fontos tényező volt a mozgósítási („M”) tartalékok biztosítása is. A hadi szükségleteket két módon igyekeztek biztosítani. Az egyik lehetőség szerint a Szovjetunióból és a népi demokratikus országokból szereztek be a haditechnikai eszközöket, a hadiipari együttműködés során (speciális import), az esetek egy bizonyos részében pedig a hazai ipar állította elő a szükséges hadfelszereléseket és fegyvereket.

A hadieszközök hazai gyártási feltételeinek megteremtését mindezekből következően az állami vezetés is fontosnak tartotta. Erről szövelt Gerő Ernő az MDP Központi Vezetőség ülésén: „Iparunknak fontos, új ága a honvédelmi ipar. Honvédelmi ipar nélkül... nincsen, nem lehet erős honvédelem.”³⁶ A honvédség igényei leginkább a hadiiparral és a gépiparral szemben támasztottak fokozott igényeket. Így került sor arra, hogy a kohó és gépipar üzemének egy részét át kellett állítani hadiipari cikkek gyártására. 1949-től egyre szaporodtak a hadiipari beruházások, amelyek lőszer, robbanóanyag, továbbá a szovjet licencek alapján gyalogsági és tüzérségi fegyverek előállítására irányultak.

A hadiipar szerteágazó feladatainak központi irányítását a Honvédelmi és az Iparügyi Minisztérium közös felügyelete alá tartozó Iparfejlesztési Igazgatóság végezte. Az ország gazdasági erőforrásainak hadiállapotra történő átállítására és a háború alatti működésére pedig „koordinációs” szervezetet hoztak létre. Ezek az intézmények nemcsak a hadseregben, hanem az egyes szakminisztériumoknál, az Országos Tervhivatalnál, a hivataloknál és más szerveknél is megalakultak.

A hadsereg béke és „M” szükségleteinek fedezését egyre több termelő egység biztosította. Az Országos Tervhivatal a hadiipari beruházások tervjavaslatában 1952-ben már 35 hadiipari üzemmel számolt.³⁷

A csapatok részére szükséges egyes hadianyagok biztosítása terén meghatározó szerepe volt a Haditechnikai Intézetnek (HTI). Az 1948 nyarán felállított intézet 1949 őszétől létszámában és feladataiban is jelentősen bővülve egyre nagyobb kapacitással végezte az új fegyverek és haditechnikai eszközök kidolgozását és a régi eszközök tökéletesítését. A hadsereg e fontos kutatóintézete tíz (szak) osztállyal,³⁸ 329

³⁵ HL MN HTI 1950/T 587/2. ö. e. 313–317. o.

³⁶ Gerő Ernő beszámolója a KV 1952. november 29-ei ülésén. MOL MDP KV iratai. 276. fond, 52. cs. 22. ö. e. 6. o.

³⁷ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 311. o.

³⁸ A (szak)osztályok az alábbiak voltak: I. tüzérségi fegyverzet, II. gyalogsági fegyverzet, III. különleges fegyverek, IV. műszaki, V. erődítés és légoltalom, VI. gép- és harckocsi, VII. híradó, VIII. radar, vegyi és végül szabályzatszerkesztő. HL MNVK Titkárság 1950/T 4/1. 1358. ö. e. 111–112. o.

személlyel³⁹ végezte munkáját. Az egyes fegyverek és technikai eszközök kipróbálására a HTI négy kísérleti állomással⁴⁰ rendelkezett, állományukba 109 fő tartozott.

A HTI 1953-ban a kísérletek súlypontját a páncélelhárításra, a légelhárításra, a híradástechnikára, az átkelési eszközökre, továbbá az atom- és vegyivédelemre helyezte. Az intézetnek 1953-ban 126 feladatot kellett megoldani.⁴¹ Legszámtovább eredményeket a 68 mm-es és a 94 mm-es kézi páncéltörő fegyver, a 85 mm-es páncéltörő ágyú, az elektromos löelemképző, az MH6 hatcsatornás rádiórelé, a hadsereg mozgó hírközpont, az R-30 rádiókészülék, a fémmentes és fém harcokciakna tervezése és a kísérleti vizsgálatai során érték el.

Kikísérleteztek és előállítottak kétfajta idegmérget (Sarin, Tabun).⁴² Jelentős eredményt értek el a bakteriológiai hadviselés elleni védőszerek és az atomcsapás után fellépő sugárzás mérőműszereinek előállításában.

A HTI a kísérleti vizsgálatok után juttatta el az egyes haditechnikai eszközök gyártására kijelölt üzemekhez a tervdokumentációt, amely alapján kezdődött meg az egyeztetett mennyiségű sorozatgyártás.

Egyes technikai eszközök gyártása (pisztoly, géppisztoly, karabély, golyószóró, géppuska; tüzérségi lövegek: 42 M. könnyű ágyú, 38 M tarack; légvédelmi lövegek: 37 és 85 mm-es; 82 és 120 mm-es aknavetők stb.) már 1950-ben megkezdődött a Szovjetuniótól átvett licencek alapján, amelyet a szovjet vezetés szakemberekkel is segített.

A hadiipari kapacitások bővítése megkövetelte a dolgozók létszámának növelését is. Ez a tendencia állapítható meg az MDP titkárságához küldött jelentésből⁴³ (1952. november 20.), amely szerint 1951 januárjában 25 651, októberében pedig már 37 633 fő dolgozott a hadiiparban.

A fegyverek gyártása mellett a különböző típusú gyalogsági és tüzérségi lőszer, valamint lőpor és robbanóanyag előállítása is folyt. Hiányosságként könyvelték el, hogy az 1951-ben beindításra tervezett négy hadiipari üzemből kettő építésénél 3-5 hónapos lemaradás mutatkozott.⁴⁴

A magyar hadiipar fejlesztése is 1949-től kezdve nagyobb mértékben történt, mint ahogyan azt a korábbiakban tervezték. E koncepció összefüggött azzal a hadseregfejlesztési programmal, amelynek az volt a fő célkitűzése, hogy viszonylag rövid idő alatt olyan szintet érjen el a hadsereg harcértéke és hadrafoghatósága, hogy az képes legyen az ország védelmére és a nemzetközi kötelezettségeiben vállaltak teljesítésére.

A hazai hadiipar egyre növekvő mértékben állított elő különböző típusú gépjárműveket (CS-130, CS-350, Rába S stb.) híradó és műszaki eszközöket, valamint szovjet

³⁹ Uo. 113. o.

⁴⁰ Kísérleti állomások voltak: Keceli tüzérségi lőkísérleti állomás, Örkényi gyalogsági fegyver kísérleti állomás, Hárosi műszaki és folyamór kísérleti állomás, Gyarmat utcai kísérleti műhely és anyagvizsgáló labor. HL MNVK Titkárság 1950/T 4/1. 1358. ö. e. 113. o.

⁴¹ HL HM Titkárság 102/05/2. VI. cs. 1967/T. 1. o.

⁴² Uo. 3. o.

⁴³ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 135. o.

⁴⁴ MOL MDP Titkárság iratai. 276. fond, 54. cs. 159. ö. e. 11. o.

dokumentáció és hazai fejlesztés alapján vegyivédelmi és más eszközöket. A hadtápszolgálat működéséhez szükséges technikai eszközök döntő részét is a magyar ipar szolgáltatta. A honvédelmi tárca jelentős mennyiségű mozgókonyhát, vízszállító-, sebesültszállító- és orvosi laboratóriumi gépkocsit, üzemanyag töltő és szállító eszközöket vásárolt a hazai ipartól.

A hadianyaggyártás azonban mégsem tudott eleget tenni a megnövekedett feladatoknak. Erről szól Gerő Ernő az MDP titkárság ülésén, ahol a hadiipart értékelte. „A gyártást 1951-ben az 1950-es 537 millió Ft-ról 3370 millió Ft-ra kellett volna emelni. Az első félévben 832,1 millió Ft termelést értünk el és ma már előrelátható, hogy az év végéig eredeti termelési előirányzatunknak csak mintegy 75-80 %-át tudjuk teljesíteni.”⁴⁵

Az 1951-es átszervezésre kiadott honvédelmi miniszteri intézkedés az új szervezetre való áttérés határidejét a csapatok részére november 7-ben jelölte meg. A hadsereg kötelekeinek állománytáblái mozgósítás esetére jelentős számú haditechnikai eszközszámot mutattak. Az egyes technikai eszközök darabszámának lendületes emelkedését bizonyítják az 1950 őszi és az 1951 júniusi időpont összesített adatai is. A kimutatás szerint a 82 mm-es aknavető: 474-ről 619-re, a 122 mm-es tarack: 106-ról 198-ra, a 85 mm-es hk: 111-ről 332-re, a tgc: 1545-ről 4757-re emelkedett.⁴⁶ Nem hagyható azonban figyelmen kívül az a tény, hogy a megjelölt számok csak az állománytáblákban rendszeresített adatokat jelölték meg és nem a ténylegesen meglévőket.

Az átszervezések következtében megnövekedett haditechnikai eszközszükségletet, még a szovjet féllel közösen sem tudták biztosítani. Az 1952. év végén néhány fegyvernél és technikai eszköznel az alábbi volt az ellátottság: pisztoly: 70 %, géppuska, légvédelmi géppuska: 35 %, 82 mm-es aknavető: 88 %; páncéltörő fegyverek: 59 %; 122 mm-es tarack: 73 %, 85 mm-es légvédelmi löveg: 60 %; M-13 sorozatvető 23 %; nehéz harckocsi: 36 %, közepes harckocsi: 25 %, gépkocsi anyag 29 %.⁴⁷

A haditechnikai eszközök biztosíthatósága terén 1952-ben mutatkozó súlyos hiányosságok orvoslására több intézkedést is hoztak. Továbbra is indítványozták a hazai hadiipari termelés fokozását, szorosabb kapcsolatokat alakítottak ki e téren a szomszédos népi demokratikus országokkal és szorgalmazták az eszközöknek a Szovjetunióból az eddigieknél nagyobb mértékben történő biztosítását.

A Szovjetunió kormánya eleget tett a magyar fél kérésének, amelyből következően 1952 márciusában mérnök-technológusok érkeztek hazánkba, akik segítséget nyújtottak a lőpor és a robbanóanyag gyártásánál. A szovjet mérnökök e szakfeladathoz szükséges műszaki dokumentációval is rendelkeztek, munkájukkal egy évig segítették a magyar szakembereket.⁴⁸

A honvédelem erősítésére minden lehetőséget megragadtak. Gerő Ernőnek például azt javasolták, hogy Bognár Géza, Kossuth-díjas mérnök utazzék az ipar megbízásából

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ *Patai Endre*: A Magyar Néphadsereg szervezeti fejlesztése 1951 őszén. *Honvédelem*, 1988/5. 49. o.

⁴⁷ HL MNVK Titkárság 1952/T 7/2. 654/40/8. ö. e. 114–116. o.

⁴⁸ HL MNVK Titkárság 1952/T 6/2. 655. ö. e. 134. o.

Kelet-Németországba, hogy a hazai lokátorfejlesztéshez szükséges alkatrészeket, műszereket beszerezze.⁴⁹ A hazai lokátorkutatás fejlesztésére a Távközlési Kutató Intézet (TKI) igazgatója: Sellő Dénes és helyettese: Barcza László pedig javaslatot dolgozott ki.⁵⁰ Szorgalmazták, hogy az eddigi több kis kutatócsoportot a TKI-be vonják össze, azzal a céllal, hogy a tűzérési lokátor, a távol- és közelfelderítő lokátor, valamint a közelségi gyűjtő kutatása egy megerősített, központosított helyen történjen. Így a lokátorkutatások összpontosított szervét is a TKI-ben javasolták felállítani. A lokátorkutatásokra korábban kijelölt 30 személyt újabb 37 fővel kívánták növelni más intézményekből (Postakísérleti Állomás, Egyesült Izzó, Országos Tervhivatal, Magyar Tudományos Akadémia stb.). A kutatások lehetőségeinek bővülése következtében a TKI 1951. évi beruházási keretét 7,6 millió Ft-ra⁵¹ kérték módosítani.

A (hadi) ipari termelés, a stratégiai nyersanyagok beszerzése és a haditechnikai eszközök export-import lehetősége terén jelentkező feladatok összehangolására egyre több intézkedést hoztak.⁵²

A magyar–lengyel hadiipari együttműködés keretében hazánk a lengyeleknek tűzérési bemérő eszközöket, tűzérési lőszer és 57 mm-es páncéltörő ágyúkat szállított. A partner nekünk pedig 122 mm-es tarackok, valamint trotil, hexogén, pentrit és trinitrotoluol (a robbanóanyagok gyártásához szükséges vegyületek) szállítását vállalta.⁵³

Haditechnikai téren kapcsolataink Bulgáriával, Romániával és Csehszlovákiával is egyre szorosabbá váltak. 1953-ban – más termékek beszerzése mellett – Csehszlovákiától 12 db 122 mm-es-, 10 db 152 mm-es ágyúval, 115 db 160 mm-es aknavetővel, 100 db állványos páncéltörő fegyverrel, 240 db közepes harcokocsival stb. számoltak.⁵⁴ Romániával és Bulgáriával viszont exportlehetőségeink voltak kedvezőek, ugyanis e két országba 1953-ban 120 000 db karabély, 38 000 db géppisztoly, 8000 db golyószóró, 18 000 db távcső, 2300 db R-20 típusú rádió és 690 db összerakható deszant csónak kiszállítását tervezték.⁵⁵

Az állománytáblák szerint hiányzó hadfelszerelések egy részét a magyar hadiipar is egyre növekvő kapacitással igyekezett pótolni. „A gyártási csúcs 1952-ben volt, amikor 340 ezer lövészfegyvert, 1500 löveget és aknavetőt, 16 ezer különböző optikai eszközt és műszert, valamint több tízmillió lőszer gyártott iparunk.”⁵⁶

A haditechnika biztosításában a hazai hadiipar mellett mindenképpen számottevő volt a „speciális import” nyújtotta lehetőség. A hadsereg részére szükséges eszközök külföldi beszerzését 5 éves időszakra a kormányegyezmények rögzítették, amelyeket évekre

⁴⁹ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 49. o.

⁵⁰ HL MNVK Titkárság 1950/T 4/1. 1358. ö. e. 237–241. o.

⁵¹ HL MNVK Titkárság 1950/T 4/1. 1358. ö. e. 241. o.

⁵² Erről bizonyosodhatunk meg Rákosi Mátyás Klement Gottwald a Csehszlovák Kommunista Párt elnökének (1952. január 5., augusztus 7.), valamint Gheorgiu Dej, a Román Munkapárt főtitkárához küldött leveleiből. MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 179., 283., 38. o.

⁵³ Uo. 285–286. o.

⁵⁴ Uo. 273. o.

⁵⁵ Uo. 277–278. o.

⁵⁶ *Thürmer Gyula*: A Magyar Néphadsereg haditechnikai anyagi fejlődésének története az 1945–1980-as években. Tanulmány. 1988. HL Tanulmányútemény II. 330/47/VIII-1. 22. o.

lebontva kormányjegyzőkönyvek alapján hajtottak végre. A „nehéz technikát” (vadász-, csata- és bombázó repülőgépek, sorozatvetők, rohamlövegek, harckocsik, hadihidak stb.) főleg a Szovjetunióból szerezték be. Tény, hogy a szovjet eszközöknek csak egy része érte el a kor követelményeinek színvonalát (pl. T-34 tip. harckocsik, BM-21 tip. sorozatvetők stb.). A Szovjetunióból hazánkba szállított termékek legnagyobb része használt, nem a legkorszerűbb színvonalat képviselő, a II. világháborút megjárt eszköz, anyag volt, melyet nagyrészt hosszúlejáratú hitelre vásárolt a Magyar Néphadsereg.⁵⁷ A speciális import területén szigorú, centralizált gazdálkodás folyt. Az ezzel összefüggő feladatok tervezését, szervezését és irányítását az MNVK Anyagtervezési Csoportfőnökség látta el. A haditechnikai import útján beszerzett, zömmel elavult fegyverek üzemeltetése és a technika karbantartása és javítása rendkívül nehéz helyzet elé állította az alakulatokat és személyi állományát.

A hadsereg fejlesztése, valamint a hazai és a külföldi haditechnikai források bővülése következtében 1952 végén a hadsereg birtokában 846 db tüzérségi löveg, 1119 db aknavető, 410 db harckocsi, 198 db rohamlöveg, 12 db sorozatvető, 627 ezer lövészfegyver, 84 ezer optikai és egyéb műszer volt.⁵⁸

Az 1953-as őszi átszervezések, az egyre nagyobb kapacitással üzemelő hazai hadiipari termelés, valamint a speciális import útján beszerzett technikai eszközök együttesen lényegesen javították a hadsereg hadieszközeinek ellátottságán. A vezérkarnál készült kimutatás pisztolyból: 112 %-os, géppuskából: 133 %-os, 82 mm-es aknavetőből: 112 %-os, páncéltörő fegyverekből 88 %-os, gépkocsi anyagból 40 %-os stb. feltöltöttséget mutatott ki.⁵⁹

A hadsereg béke és mozgósítási („M”) állománytáblái tetemes fegyvert, lőszer és más anyagi készletet követeltek meg. Az 1949 és 1953 közötti évek hadseregfejlesztési ütemeire a VK Anyagtervezési Csoportfőnöksége elkészítette a fegyver-⁶⁰ és lőszer-⁶¹ számvetéseket. A hiányzó anyagokat legnagyobb mértékben a Szovjetuniótól rendelték meg, az igényeket azonban teljes mértékben nem tudták kielégíteni.

⁵⁷ *Dobák Dezső*: A Magyar Néphadsereg anyagi-pénzügyi gazdálkodásának története 1944 végétől 1980-ig. Tanulmány, HL Tanulmányújtémény II. 330/47/IX-1. 18. o.

⁵⁸ *Thürmer*: i. m. 22. o.

⁵⁹ HL MNVK Titkárság 1952/T 7/2. 654/40/8. ö. e. 114–116. o.

⁶⁰ A számvetések alapján a fegyverzetből az alábbi főbb hiányok voltak: 1949-ben: géppisztoly: 567 db, puska: 2078 db, 82 mm. av: 47 db, 85 mm-es lgv. köz. á: 18 db, 122 mm-es tar.: 41 db, 85 mm-es hk.: 13 db. 1950-ben: géppisztoly: 6767 db, puska: 20.300 db, 82 mm-es av: 109 db, 120 mm-es av: 31 db, 122 mm-es tar.: 15 db, 152 mm-es tar.: 84 db, 85 mm-es hk.: 269 db. 1951-ben: géppisztoly: 14 777 db, puska: 56 537 db, 82 mm-es av: 225 db, 122 mm-es tar.: 134 db, 152 mm-es tar.á: 40 db, M-13 sv.: 36 db, 85 m-es hk.: 259 db. 1952-ben: géppisztoly: 2502 db, puska: 3162 db, 122 mm-es tar.: 48 db. 1953-ban: géppisztoly: 848 db, puska: 3901 db, 85 mm-es lgv. köz. á.: 216 db. HL HM MNVK Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/3. 127. ö. e. 4., 6–9. o.

⁶¹ Lőszerből az alábbi főbb hiányok voltak: 1949-ben: puska, karabély, távcsöves puska; gsz.: 544 000 db, 120 mm-es av. lőszer: 720 db, 122 mm tar. lőszer: 1440 db. 1950-ben: géppuska lőszer: 2,7 millió db, 120 mm-es av. lőszer: 2440 db, 122 mm-es á.: 5760 db, 152 mm-es tar.: 15 960 db, M-13 sv. lőszer: 3338 db, nehéz hk. lőszer: 3034 db. 1952-ben: pi és gpi lőszer: 13,28 millió db, 82 mm-es av.: 63 060 db, 120 mm-es av.: 10 200 db, 122 mm-es tar. lőszer: 41 000 db, M-13 sv.: 2784 db, nehéz hk. lőszer: 1760 db. 1953-ban: pi és gpi lőszer: 10,59 millió db, 82 mm-es av.: 63 060 db, 122 mm-es tar. lőszer: 21 800 db, 152 mm-es tar. á.: 2240 db, M-13 sv. lőszer: 2784 db, nehéz hk. lőszer: 1760 db. HL HM MNVK Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/11. 135. ö. e. 3., 4., 6., 8. o.

Számvetések készültek az üzemanyagkészletek megállapítására is. Béke időszakban a csapatoknál 3 javadalmazás zárolt üza. készletet hoztak létre. Hadműveleti anyagi igények alapján egy 100 000 fős hadsereg egy harcnapra üza. szükségletét 290-300 tonnára számították ki.⁶² A szárazföldi csapatoknál és a légiernél sokasodó technikai eszközök, a gyakorlatok számának emelkedése és a háborús készletek megalakítása miatt az üza. tárolók építésére nagyszabású program indult be.

1950-ben a légiernő részére öt helyőrségben (Taszár, Kunmadaras, Debrecen, Pápa, Tököl) egyenként 2,2–2,2 millió literes; a szárazföldi csapatok, intézetek és szervek részére pedig 37 helyen⁶³ általában 15 és 70 ezer liter közötti űrméretű tárolókat építettek. 1951-ben további 13 üzemanyag tároló építésének kivitelezése kezdődött meg.⁶⁴

Felmérték az „M” esetén szükséges egészségügyi személyi és anyagi szükségletet is. A tervezés alapját itt is 100 000 fős kulcsszámra kidolgozott séma képezte. Az elkészült okmány 820 orvost,⁶⁵ 2517 fős egészségügyi személyzetet⁶⁶ és 4244,1 t egységszolgálati anyagot⁶⁷ tartalmazott. 1950 őszén az elvonuló szárazföldi-, a hátszági csapatok és a hátszági intézetek állományában 1640 orvos, 22 000 kórházi ágy és 5034 egészségügyi szakszemélyzet volt.⁶⁸

A mozgósításra kerülő hadseregnek tetemes anyagi készleteket (lőszer, üzemanyag, javítóanyag, híradóanyag, élelem stb.) kellett volna adott esetben elszállítani. Az anyagok teljeskörű elszállítására azonban a határozott törekvések ellenére sem tudtak elegendő gépkocsit rendszeresíteni. Így történt meg az, hogy „a vezérkar „demotorizálási” intézkedéseket dolgozott ki, amelynek értelmében az alakulatok egy részénél a hadiállomány-táblákban, a szállítási feladatokra lovakat és szekereket állítottak be”.⁶⁹

1951 végén a hadseregnek ugyanis 36 550 db gépkocsira volt szüksége, és ezzel szemben csak 9450 darabbal rendelkezett (25,8 %-os feltöltöttség!). A népgazdaságból 7626 db gépkocsit lehetett biztosítani, továbbá az ipar 1952-ben csak 1800 db-ot tudott a

⁶² HL MNVK Hdm. Csfség 1950/T 10/1. 1398/173/4. ö. e. 459. o.

⁶³ A nem légiernő részére épült kutak: Komárom: 40 000 l, Esztergom: 20 000 l, Piliscsaba: 20 000 l, Mór: 20 000 l, Tapolca: 50 000 l, Nagykanizsa: 20 000 l, Marcali: 20 000 l, Kaposvár: 15 000 l, Tab: 50 000 l, Tamási 30 000 l, Aszód: 40 000 l, Baja: 70 000 l, Kecskemét: 50 000 l, Cegléd: 25 000 l, Eger: 50 000 l, Debrecen: 15 000 l stb. HL MNVK Hdm. Csfség 1950/T 10/1. 1398/173/4. ö. e. 460. o.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Az orvosok megoszlása: csapatoknál: 200 fő, Hds. táborig. int.-nél: 250 fő, hátszági hadikórházakban: 200 fő, honi alakulatoknál: 170 fő. HL HM Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/1. 125. ö. e. 8. o.

⁶⁶ Az egészségügyi szakszemélyzet megoszlása: ápoló(nő): 1940 fő, műtős(nő): 155 fő, laboráns: 115 fő, Rtg. asszisztens: 22 fő, fogászati asszisztens: 82 fő, fürdősz. asszisztens: 113 fő. HL HM Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/1. 125. ö. e. 8. o.

⁶⁷ Az eü. anyagok megoszlása: gyógyszer és kémszer: 1123,2 t, kötszer: 925,8 t, orvosi műszer: 254,6 t, gyógyászati gépek és eszközök: 38,7 t, orvosi szerelések: 52,9 t, orvosi üveg és porcelán: 63,7 t, textil: 344,0 t, ágy, ágynemű: 1320,0 t, bútortart: 120,0 t, fa: 186,0 m³. HL HM Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/1. 125. ö. e. 11. o.

⁶⁸ Uo. 17. o.

⁶⁹ *Móricz Lajos*: A Magyar Néphadsereg Vezérkarának története 1945–1959. MNVK Tudományos osztály, MN Honvédelem Szerkesztősége. Budapest, 1985. 27. o.

honvédségnek átadni, amely pótlólag is mindössze 9426 db-ot tett ki. A hadsereg gépkocsi biztosítottsági mutatója így is csak 47 %-ot ért el.⁷⁰

A szállítási nehézségek enyhítésére a hadsereg részére a „Szentendrei kocsigyár ... országos járműveket, aknavető löszertaligákat, hordágyasaroglyát ... és egyéb faárut”⁷¹ gyártott. Ezt az intézkedést a kényszerítő körülmények hatására hozták, ideiglenes jelleggel.

Az országos járművek hadrendbe állítása, valamint a hadseregben meglévő és szerveződő lovas alakulatok (például 1952-ben lovashadosztályt állítottak fel) egyre nagyobb számban igényeltek lovakat. A hadsereg ez irányú tájékozódását szolgálta a Földművelésügyi Minisztérium 1950. szeptember 18-i összesítése, amelyet a Honvédelmi Minisztérium részére küldtek el. Az ország lóállományát megyénkénti bontásban készítették el. A felmérés alapján az országban 686 843 ló volt.⁷²

Az ország lóállományának ismeretében, a hadsereg igényeinek megfelelően tervet készítettek a lovak beszerzésére. A lóállomány „gyarapítása” összhangban volt a haderő fejlesztési ütemeivel. A csapatoknak és az intézeteknek háta, vonat hámos, tüzér hámos és málhás lovakra volt szüksége. A számvetés elkészítésekor 1 ló árát 5000 forintban állapították meg. Az okmány szerint 1950-ben: 5033 db (25,16 millió Ft értékű), 1951-ben: 1020 db (5,1 millió Ft), 1952-ben: 627 db (2,73 millió Ft), 1953-ban pedig ismét 627 db lovat (2,73 millió Ft) vásároltak.⁷³

Hazánk háborús felkészítése során a várható hadszíntér előkészítésének folyamatában jelentős infrastruktúrális beruházásokat valósítottak meg. A csapatok és a szervek vezetése a híradórendszer megerősítését, a csapatok átcsoportosítása pedig a közutak és a vasutak – honvédségi szempontok szerinti – korszerűsítését vonta maga után. A felállításra kerülő és repülőgépeiben gyarapodó légierő részére pedig egyre nagyobb számban kellett repülőtereket biztosítani.

A várható hadműveletek prognosztizált térségében a gépkocsioszlopok, valamint a katonavonatok mozgásának biztosítása a szállítási lehetőségek bővítését követelte meg. A csapatmozgások, illetve a hadművelési szállítások során nagy jelentőséggel bírt a közutak és vasutak áteresztőképessége, vonalvezetése, a szállítási szakaszokon lévő műtárgyak (hidak, alagutak stb.) állapota, terhelhetősége és az egyes vasútvonalak pályauárszelvénye. Ez utóbbi jelentősége egyes speciális technikai eszközök (rakmintások) továbbítása során válik fontossá.

A vezérkar szovjet tanácsadókkal és a közlekedési tárca szakembereivel több hónapig tartó munkával felmérte a közutak és vasutak helyzetét, az azokon lévő műtárgyak állapotát, az őrzendő, illetőleg a robbantásra kerülő objektumokat.⁷⁴ A vizsgálódások és

⁷⁰ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ő. e. 171–172. o.

⁷¹ Uo. 419. o.

⁷² A lovak számának földrajzi egységenkénti megoszlása: Dunántúl: 263 056 db, Alföld: 354 375 db, Északi hegyvidék: 69 412 db. (A legtöbb ló Bács-Kiskun megyében volt: 75.794 db.) HL MNVK Hdm. Csfség. 1950/T 10/2. 173 ő. e. 118. o.

⁷³ HL HM MNVK Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/13. 137. ő. e. 135–136. o.

⁷⁴ *Kindlovits Pál* nyá. ezredes: (1949–1952 között a VK Hdm. Csf-en dolgozott századosi rendfokozatban) Visszaemlékezés. Kézirat. 3. o. (a szerző birtokában).

a számvetések alapján elkészültek a főközlekedési útvonalak,⁷⁵ a vasúti szállító vonalak⁷⁶ és a vezetékes híradás⁷⁷ fejlesztési tervei. A közutak és a vasutak műtárgyainak őrzés-védelmére okmányok készültek. A polgári- és honvédségi őrelegységeknek 186 híd őrzését vették számba.⁷⁸ A vasútvonalakon lévő vasúti berendezések és műtárgyak felmérése során adott esetben Budapesten 84,⁷⁹ vidéken pedig 334⁸⁰ objektum őrzésével számoltak.

A hadszíntéri feladatok egyik fontos kérdése volt a hidak teherbírásának felülvizsgálása. A várható hadműveletek térségében így került sor a Tisza alsó szakaszán lévő hidak összesítésére. A csapatok átcsoportosítása során, különösen a nehéz haditechnika előrevonása alkalmából vált volna fontossá a hidak terhelhetőségének ismerete. Megállapították, hogy a Tiszán lévő szolnoki, tiszauzi, csongrádi, algyői és a szegedi, valamint a Maroson a makói híd tartói a 35 tonnás harcokocsik terhelését elbírják. Ugyanakkor javaslatot tettek a Szolnokon lévő híd pályalemezeinek műszaki megerősítésére, kicserélésére.⁸¹

A Közlekedési és Postaügyi Minisztérium (KPM) megyénként felmérte azokat a 20 m-es és annál nagyobb nyílású fahidakat, amelyeknek terveivel nem rendelkeztek. A KPM a vezérkarnak küldött kimutatásban 47 fahidat⁸² sorolt fel. A listán szereplő hidak részben átépítés alatt álltak, részben pedig felújításukat a közeljövőben tervezték.

A VK Hadművelési Csoportfőnökség az Országos Meteorológiai Intézet és az Országos Vízgazdálkodási Hivatal közösen összegezte a várható hadművelési irányok és Jugoszlávia vízrajzi és meteorológiai helyzetét.⁸³ A közös munka a Duna, valamint a Magyar Népköztársaság Zalaegerszeg–Kecel vonaltól délre fekvő területeinek vízrajzi tényezőinek megállapítására irányult. Az elvégzett munka után előjegyzéseket és nyilvántartásokat fektettek fel.

A vezérkar, miután a közlekedéssel összefüggő felméréseit befejezte, 1951. május 28-án javaslatot állított össze a közutak és a vasutak, továbbá az azokkal kapcsolatos műtárgyak felújítására, megerősítésére és a szállítási ágazatok teljesítményének fokozására. Az okmány nyolc fontos vasútvonal⁸⁴ átbocsátó kapacitásának bővítését

⁷⁵ HL MNVK Hdm. Csfség 1950/T 10/2. 173. ö. e. 141. o.

⁷⁶ Uo. 143. o.

⁷⁷ Uo. 48. o.

⁷⁸ Uo. 106–115. o.

⁷⁹ Budapesten az alábbi nagyságrendű vasúti objektumok őrzésével számoltak: pályaudvar: 9 db, műhely: 4 db, fűtőház: 11 db, vasúti műtárgyak (aluljárók, felüljárók, áthidalások, hidak stb.) 60 db. HL MNVK Hdm. Csfség 1950/T 10/2. 173. ö. e. 119–126 o.

⁸⁰ Uo. 131–137. o.

⁸¹ A közlekedési miniszter levele Gerő Ernő államminiszternek, 1949. VIII. 12. MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 4. o.

⁸² HL MNVK Titkárság 1950/T 7/1. 1403. ö. e. 19., 24. o.

⁸³ Uo. 29–31. o.

⁸⁴ A szakértőkből álló munkacsoport az alábbi vasútvonalak fejlesztését szorgalmazta: 1. Csap–Miskolc, 2. Érmihályfalva–Debrecen–Budapest–Szombathely, 3. Nagyvárad–Mezőtúr–Szentegyházas–Hegyeshalom–Nagykanizsa, 4. Nagyszalonta–Szeged, 5. Bratislava–Hegyeshalom–Nagykanizsa, 6. Budapest–Kunszentmiklós–Tas (Kunszentmiklós–Tas–Kiskunhalom–Szabadka, Kunszentmiklós–Tas–Dunapataj–Baja, 6. a. Budapest–Rétság–Bátaszék–Baja) 7. Ipolyság–Szolnok–Kecskemét–Szeged, 8. Kassa–Miskolc–Füzesabony–Szentegyházas. HL MNVK Titkárság 1951/T 6/2 2180/1. ö. e. 341–343. o.

szorgalmazta. A napi teljesítményt egy vonal esetében 21 szelvénypárra, a Budapest–Kunszentmiklós–Tas szakaszt 60 szelvénypárra, míg a további hat vonal esetében pedig 24 szelvénypárra javasolták felemelni. Természetesen ez a feladat nem jelentette valamennyi megjelölt vasútvonal teljes hosszának átépítését. Így például a Budapestről a déli irányba haladó vasutak közül Budapest–Kunszentmiklós–Tas között vissza kellett fektetni a második vágányt, Dunapataj–Baja viszonylatban pedig új vonalat kellett létesíteni. Ugyancsak át kellett építeni az Ipolyság–Vác és a Füzesabony–Karcag közötti szakaszt is. Az egyik legnagyobb munkálatot a Nagyvárad–Mezőtúr–Szentés–Baja–Nagykanizsa vonal követelte, ugyanis ott a Nagyváradtól Dombóvárig terjedő szakaszt kellett átépíteni, mert az a viszonylat kis teherbírású felépítményekből és kis befogadóképességű állomásokból állt.

A „vasúti program” feladataiból adódóan több állomás épületének átépítését is tervbe vették. Számoltak Záhony, Tuzsér és Komoró állomások átrakó képességeinek fokozásával, valamint Debrecen, Budapest állomások deltával való kikerülésével is. Nehezítette a végrehajtást az a tény, hogy e nagyszabású tervek kivitelezési határidejét 1953 végére szabták meg. A munkák megvalósítása során 1956-ra mindössze csak a Bajánál lévő vasúti híd átépítésével számoltak olyan módon, hogy annak lehetővé kellett tennie a 60 tonnás technikai eszközök közlekedését.

A közúti program végrehajtása is számos tennivalót jelentett. Az egyik legjelentősebb feladat a Beregszász–Debrecen–Szolnok–Budapest–Győr–országhatár autótűt átépítése volt, amelyet 1951 végére kívántak befejezni. A felmérések szerint tervezték az útvonalon lévő 82 híd és átereszt megerősítését, valamint az út szélesítését – több szakaszon – kb. 180 km hosszúságban. A Beregszásztól Bécsig terjedő közút pályatestjének szélességét végig 6,5 méterben rögzítették, naponta 4-5000 gépkocsi⁸⁵ áthaladásával számoltak.

További három út⁸⁶ átépítését is tervezték, amelyeket 1952 végére készítettek volna el; 5,5 méter pályaszélességgel és napi 3000 gépkocsi áthaladásának biztosításával.

A vasúti és a közúti program munkálatai a nemzetközi (tranzit) szállítások követelményei és hadi (hadműveleti) szempontok szerint kezdődtek el. Két lényeges következtetés vonható le. Az egyik az volt, hogy a vasút és közút vonalvezetése egyrészt nyugatra – Ausztriához – vezetett, az ott tartózkodó szovjet megszálló csapatok ellátását biztosítva és a feltételezett hadműveleti szempontokat is kielégítve, továbbá délnek tartott egy esetleges jugoszláv konfliktus szállításainak is eleget téve. A másik következtetés szerint pedig az utak beépültek Csehszlovákia, Szovjetunió (Kárpátalja), valamint Románia szállítási rendszerébe, amelyből fakadóan azokkal az országokkal nagyobb kapacitású és közvetlenebb összeköttetés teremthetett meg egy esetleges közös hadműveleti alkalmazás során.

1951. június 2-án az MDP Titkársága megtárgyalta a Honvédelmi Minisztérium közlekedéssel szembeni igényeit, amelyet elvben jóvá is hagyott. A vezérkari főnöknek

⁸⁵ HL MNVK Titkárság 1951/T 6/2. 2180/1. ö. e. 345. o.

⁸⁶ 1952 végére a Sátorlajújhely–Miskolc–Budapest–Nagykanizsa, az Ipolyság–Vác–Budapest–Cegléd és a Kiskunfélegyháza–Baja útszakaszok átépítését tervezték. HL MNVK Titkárság 1951/T 6/2. 2180/1. ö. e. 346. o.

kellett a közlekedés- és postaügyi miniszterrel és az Országos Tervhivatal elnökével közösen elkészíteni a részletes anyagszámvetést és a program költségvetését.

A részletes feladatokról, valamint azok anyagi és pénzügyi kihatásairól készült jelentés nagy tételeiben megegyezett a korábban készült dokumentum adataival. Módosítás volt például az, hogy a fővárost és Debrecent elkerülő vasúti delta megépítését 1953-ról 1956-ra tették át. Szerepelt még a számvetésekben 1952-re 5000 db G.-leg. kocsiberendezés legyártása, 1953-ra pedig 11 db kórházvonal elkészítése. 75 km felépítményi anyag megalakításával is számoltak mozgósítási tartalékként.⁸⁷

Az elkészült számvetések tetemes építőanyagszükségletről és jelentős összegű pénzről adtak számot. Az építkezésekhez felhasználandó anyagok például 1950-ben, 1951-ben és 1952-ben az alábbi mennyiségeket igényelték: vasanyag (t): 3515, 66 939, 109 893; faanyag (m³): 12 941, 57 808, 60 335; cement (q): 638 150, 944 100, 21 920; kőanyag (m³): 352 138, 1 296 600, 1 461 500.⁸⁸

A program tényleges költségkihatása az előzetes felmérések többszörösét tették ki, így annak értéke 1951-ben: 290,4 millió; 1952-ben: 1076,1 millió; 1953-ban pedig 964 millió forintot ért el.⁸⁹

A közlekedési beruházások honvédelmi igények szerinti, gyorsított kivitelezése, valamint más védelmi jellegű építkezések jelentős többletkiadással jártak. Az építkezések elkezdődtek ugyan, azonban építőanyaghiány, szervezetlenség, pénzügyi fedezetlenség és más tényezők miatt gyakran kellett azokat felfüggeszteni és átütemezni, vagy arra is voltak példák, hogy a terveket módosították.

A megnövekedett honvédelmi igényekről, azok költségkihatásairól, valamint az egész országra kiterjedő veszélyekről Gerő Ernő 1951. augusztus 3-án írásban tájékoztatta Rákosi Mátyást: „Ami a közlekedési beruházásokat illeti... meg kell mondani, hogy félrevezettek bennünket, amikor döntésre behozták a kérdést. Akkor kétszázmillió nagyságrendű összegről volt szó 1952-re, nem pedig 1076 millióról. Nem szabad elfelejteni, hogy ez és az erődítési többlet... semmiféle tervben nem szerepelt... Nem tudjuk teljesíteni a közlekedési beruházások HM-tervét, az autóbeporzás tervét stb. Igen komoly erőfeszítést kell tennünk a honvédelem fejlesztése érdekében, de mértéklet kell tartanunk, mert ellenkező esetben aláássuk népgazdaságunkat.”⁹⁰ Gerő figyelmeztetése nem kapott nyilvánosságot. A tények pedig Gerőt igazolták. Mivel a közlekedési programnak sem az anyagi, sem a pénzügyi fedezete nem volt meg teljesen, a kivitelezés akadozott és a határidőket nem tudták betartani.

A lemaradás különösen szembetűnő volt a vasúti munkáknál. Valamennyi építés folyt ugyan Nyírábrány–Debrecen és Szombathely, valamint Celldömölk szakaszon, azonban 1952. júliusig a többi vonalra az elvégzendő feladatok még a végrehajtási tervekben sem szerepeltek.

Az 1952-re beállított 20 különleges vagon (4 eü. vonathoz) és az 1900 katonai vasúti berendezést sem tudták anyaghiány miatt elkészíteni. Erről a helyzetről Bata István

⁸⁷ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 114. o.

⁸⁸ HL MNVK Titkárság 1951/T 7. 2181. ö. e. 533. o.

⁸⁹ HL MNVK Titkárság 1951/T 7. 2181. ö. e. 533. o.

⁹⁰ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 122. o.

altábornagy az alábbiakat állapította meg: „Ezek a tények arról beszélnek, hogy az MNK Közlekedési Minisztériuma nemcsak, hogy leértékeli a Vezérkar fontos feladatait, hanem annak végrehajtását semmisnek veszi.”⁹¹ A vezérkar főnökének véleményét részben meg lehetett érteni, azonban az volt az egyszerű magyarázat, hogy a program kivitelezéséhez sem elegendő anyag és pénz, sem pedig szükséges mértékű „kivitelező kapacitás” nem állt rendelkezésre.

A feladatok élén állt Záhony átrakó körzet fejlesztése, amelynek bővítését stratégiai célok is indokolták. Az építkezések megvalósítására 298 millió forintot biztosítottak. A munka kivitelezésére 1953. július 1. és 1954. május 1. közötti időt állapították meg.⁹²

A közlekedési ágazat egyik fontos területe a légi szállítás. A honvédségi igények alapján, a fejlesztési ütemek szerint váltak szükségessé a repülőterek. Részben a repülő alakulatok elhelyezésére, a kiképzési és a hadműveleti repülések biztosítására, részben pedig a légi szállítások megvalósítása céljából voltak fontosak.

Már 1948 végén a szovjet katonai attasé (Rogov százados) kérésére felmérték mindazokat a helyeket, amelyek repülés szempontjából számításba kerülhettek. A rendelkezésre álló és szemrevételezett repülőterekről, repülőhelyekről és kényszerleszálló helyekről az összesített vázlatokat, valamint a térképeket (M = 1:50 000) megküldték Rogov századosnak. A felterjesztett jegyzék az összesített vázrajzon kívül (a repülőterek földrajzi fekvéséről) 35 repülésre alkalmas hely térképét tartalmazta.⁹³

A repülésre alkalmas helyek felmérése után tervek készültek az egyes repülőterek bővítésére és korszerűsítésére, továbbá új repülőterek megépítésére. A beinduló munkák során hármas követelménynek kellett eleget tenni. A repülőgépek elhelyezésére hangárok, a le- és felszállásokra kifutópályák, a repülések vezetésére pedig rádió-technikai irányító berendezések voltak szükségesek. A három fontos terület egy sor járulékos kérdéssel egészült ki. A repülőtereknek rendelkezni kellett a készletügyi szolgálat, az orvosi ellátás, a javító és műszaki szolgálat, a repülő üzemanyag és más anyagok és követelmények biztosítására szolgáló objektumokkal is.

A repülőterek létesítésénél figyelembe vették a honvédség légierijének fejlesztési koncepcióját, azzal számoltak, hogy „1949. III. 1-jével: 6, 1949. X. 1-jével: 7, 1950. III. 1-jével: 9, 1950 X. 1-jével pedig 12 kiképző százada lesz az új demokratikus légierőnek.”⁹⁴

A „repülőtér program” beindulásakor elsősorban a honvédségi igazgatás hatáskörébe tartozó létesítményeket vették alapul: Mátyásföld, Szolnok, Kunmadaras, Kecskemét, Börgönd, Tapolca.⁹⁵ Ezeken a repülőtereken a legfontosabb munkákat: a repülési igényeknek megfelelő talaj kialakítása, a szükséges hangárok (50x20 méteresek) és a laktanya objektumok megépítése jelentette. A munkák kivitelezése 1949 tavaszán kezdődött meg.

⁹¹ HL MNVK Titkárság 1952/T 6/1. 654/40/7. ö. e. 54. o.

⁹² HL MNVK Titkárság 1953/T 5/2. 469/5. ö. e. 22–23. o.

⁹³ HL HM 1945–1950 Hadsereggel kapcsolatos okmányok. 1948/T 846. ö. e. 1. o.

⁹⁴ HL HM 1945–1950. A Honvédség felügyelőjének iratai. 1948/T 846. ö. e. 67. o.

⁹⁵ Uo. 68. o.

A várható hadműveletek térségének (eleget téve a „szövetséges” igényeknek is) összeköttetési kérdései már 1949 őszén felvetődtek. A vezérkar 1949. október 18-án a Közlekedési és Postaügyi Minisztériumot (KPM) írásban tájékoztatta a hadsereg és a KPM együttműködésének fő területeiről és a legfontosabb feladatokról.⁹⁶

A hadműveleti híradással kapcsolatos kérdéseket a vezérkar a KPM szakembereivel és a szovjet tanácsadókkal közösen mérte fel. Jelentős munkának minősült a tábori posta szervezetének és működési elveinek kidolgozása, valamint a posta hadiforgalmára, igénybevételére vonatkozó adatok megállapítása. Tervet készítettek az „M” esetén szükséges híradó összeköttetésekre is. Felmérték a legfontosabb hadműveleti irányok híradását biztosító kábel- és légvezetékek szükségletét, a meglévők karbantartását és felújítását is összeírták. Az okmány szerint: a Szovjetunióval 3, Csehszlovákiával 6, Ausztriával 5, Romániával 5 közvetlen vonalú összeköttetéssel számoltak.⁹⁷

Az új vonalak létesítése és a fő híradó irányok karbantartása 1260 t ólmot és 333 t bronz anyagot követelt meg. A honvédségi igényű híradási munkálatok kivitelezésére 114 millió forintot biztosítottak.⁹⁸

A terveket azonban itt sem tudták megvalósítani. A munkák egy részét vagy egyáltalán nem készítették el, vagy pedig nem a meghatározott határidőre teljesítették azokat. 1952 áprilisában a tervezett szakfeladatoknak csak mintegy 35 %-át készítette el a Közlekedési- és Postaügyi Minisztérium.⁹⁹ Mindezek alapján szorgalmazta Berceli Béla vezérőrnagy (Hír. Csf.) a honvédelmi miniszternél, hogy a KPM teljesítse a tervekben meghatározott feladatait a híradás fejlesztése terén.

A hadműveleti tervekkel összhangban, a hadszíntér előkészítésének folyamatában került sor a déli határszakasz műszaki megerősítésére. A veszélyesnek tartott irányokat lezárták, ahol indokoltnak tartották, ott műszaki zárrendszert is telepítettek. A munkák a nyugati határnál kezdődtek. A határ vonalát követve Mosonmagyaróvár–Sopron–Szombathely–Szentgotthárd irányban kettős drótkerítést létesítettek, amelyet elaknásították. A munkák végén e szakaszon 60 db magasfigyelőt és 60 db úttorlaszt építettek, amelyre 250 000 forintot biztosítottak.¹⁰⁰ Miután a nyugati sávot műszakilag megfelelően megerősítettnek vélték, 1948. augusztus 20-ától megkezdődött a magasfigyelők bizottsági átadása a határőrség részére. Az átadásról készült dokumentumokat a 2. Honvéd Kerület Parancsnokság (Pécs) felterjesztette a Honvédelmi Minisztériumnak.¹⁰¹

Az osztrák határszakasz lezárása után kezdődött meg a déli irány műszaki megerősítése. A munkák első fázisát – jóváhagyott tervek alapján – 1949-ben és 1950-ben végezték el, amelynek során drótkerítéseket építettek és aknákat telepítettek. Az

⁹⁶ HL HM Ag. Terv. Csfség 1949/T 5/1. 125. ö. e. 25–26. o.

⁹⁷ HL MNVK Hír. Csfség 1952/T 35. 676. ö. e. 106. o.

⁹⁸ HL MNVK Hír. Csfség 1952/T 35. 676. ö. e. 107. o.

⁹⁹ Berceli Béla vörgey. Hír. Csf. jelentése a honvédelmi miniszternek 1952. április 29-én. HL MNVK Hír. Csfség 1952/T 35. 676. ö. e. 465. o.

¹⁰⁰ HL HM 1945–1950. Hadsereggel kapcsolatos okmányok. 1948/T 846. ö. e. 17. o.

¹⁰¹ Uo. 14–16. o.

építési feladatok irányítását és ellenőrzését Bajáról a 72. műszaki zászlóalj parancsnoksága végezte.¹⁰²

A déli munkák következő üteme 1951 júniusában kezdődött meg, amelyet előkészületi terv koordinált.¹⁰³ Országunk déli részét a várható hadműveletek irányában: a Duna–Tisza közén, a baranyai háromszögben és Nagykanizsa térségében tervezték műszaki létesítményekkel megerősíteni. A kiépítésre kerülő szakasz- és száadtámpontokat, valamint a zászlóalj védőkörleteket géppuskafésszekkel, föld-fa tüzelőállásokkal, vasbeton erődökkel, aknamezőkkel és más műszaki elemekkel kívánták hatékonyabbá tenni.

A jugoszláv határ közelében végzett védelmi jellegű munka számos feladattal járt. Számítások alapján javaslatot kellett tenni a kormánynak az érintett földterület kisajátítására, meg kellett alakítani az építkezéseket irányító csoportfőnökséget, létre kellett hozni az építési alegységeket. Részletes felmérés készült a szükséges munkaeszközökről, az építkezések anyagi és pénzügyi kihatásairól stb.

1951. június 2-án az MDP Titkársága megtárgyalta a Honvédelmi Minisztérium előzetes javaslatát, az ország déli határszakaszának megerősítése tárgyában, amelyet elvben jóvá is hagyott. A vezérkari főnök szakemberek bevonásával elkészítette az erődítés részletes anyagszükségletét és pénzügyi tervét.

A munkák végrehajtásához szükséges számvetéseket azonban csak megközelítő pontossággal tudták elkészíteni; egyrészt mert olyan munkákat még nem végeztek, másrészt pedig a helyszíni terepfelderítést, talajmechanikai és egyéb felméréseket akkor még nem folytatták le.

A déli határszakaszon, az építésre kerülő műszaki zárrendszer esetében kb. 430 kilométernyi sávban (fővédőöv) számoltak földmunkákkal. Ugyanakkor 450 km szakaszon tervezték háromszor három sor drótakadály megépítését, valamint aknamező telepítését. E munkák az érintett területen 300 ház kisajátítását és ugyanannyi család kitelepítését követelték meg.¹⁰⁴ A kitelepítéseket nemcsak a műszaki munkák miatt rendelték el, hanem, egy jugoszláv konfliktus esetén e régió hadműveleti területté válása is indokolta azokat. Volt azonban egy lényeges szempont is: felvetődött ugyanis az a gondolat, „hogy a határszélen mindenképpen olyan mérvű deportálást kell végrehajtani, ami biztosít bennünket arról, hogy a határszélen, abban az övezetben, amely fölvonulási övezetnek számított, a katonai megmozdulásokról információk ne szűrődhessenek ki, és szabotázsakciók ne történhessenek a katonai megmozdulások ellen”¹⁰⁵

Az elvégzendő műszaki munkákra készült számvetések nagymértékű anyag- és eszközszükségletről szóltak. Így 1 500 000 db harckocsiaknával, 2 500 000 gyalogsági aknával, 2000 t robbanóanyaggal, 3500 t szögcsapdróttal, 320 t lemez kupolával, 100 000 db lapáttal, 50 000 db csákánnyal, 11 500 m² álcahálóval, 10 107 t cementtel (1. változat szerint) stb. számoltak.¹⁰⁶

¹⁰² HL HM Titkárság 1949/T 1/1. 77. ó. e. 30–32. o.

¹⁰³ HL MNVK Titkárság 1951/T 8/2. 2183. ó. e. 2006–2009. o.

¹⁰⁴ HL MNVK Titkárság 1951/T 7. 2181. ó. e. 695. o.

¹⁰⁵ *Gulyás Gyula–Gulyás János: Törvénytétel nélkül.* Budapest, 1989. 257. o.

¹⁰⁶ MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ó. e. 109. o.

Az erődítési munkák pénzügyi tervét két variációban készítették el. Az első esetben a költség nagymennyiségű faanyag felhasználása esetén 467,461 millió forintot; a másik lehetőség szerint pedig kevesebb fa, de több beton és vas beépítésével 447,583 millió forintot ért volna el.¹⁰⁷

A két változatban számvetett értékeket a kisajátítási összegek, a kifizetendő munkabérek és más tényezők megnövelték. Így a végösszegek az 1. változatban: 600,821; a 2. változatban pedig: 580,943 millió forintot tettek ki.¹⁰⁸

Az 1950–1953 között végzett műszaki munkák tényleges költsége azonban jelentősen eltért a tervezett összegtől. A kivitelezés valamennyi költségének összes értéke ugyanis meghaladta a 6,2 milliárd forintot.¹⁰⁹

A tervező-szervező munkák 1951-ben a kivitelezés feladatai pedig 1952-ben kezdődtek meg fokozott követelményekkel. Az építési munkák irányítását, vezetését és ellenőrzését három főhatóság szervei (Erődítési Csoportfőnökség, MN Műszaki Csoportok Parancsnoksága, HVK Anyagtervezési Csoportfőnökség) szoros együttműködésében végezték.

A jelentősnek tartott munkálatokat 1952 elején már nyolc műszaki zászlóalj kezdte el.¹¹⁰ A megvalósítás menetét a hadsereg felső vezetése, de a szovjet tanácsadók is rendszeresen ellenőrizték. A műszaki munkák állásáról 1952. május 21-én Szirovatkin ezredes írásban tájékoztatta a honvédelmi minisztert, amelyből kiderült, hogy a betervezettekhez képest kb. 30-40 %-os volt a lemaradás. A terveket időben azért nem tudták teljesíteni, mert egyrészt az ütemezés szerint nem kapták meg teljes mértékben az építkezésekhez szükséges anyagokat és munkagépeket; másrészt, mert átlagosan a katonák 15-18 %-a nem dolgozott szolgálati és egyéb feladatok miatt. Az is hozzájárult a lemaradáshoz, hogy egyes munkagépek az igénybevétel során üzemképtelenné váltak és javításuk nem volt biztosítva.

A műszaki munkákhoz szükséges anyagok hiánylistáján az alábbiak szerepeltek: 136 db vasbeton kupola, 8000 db vasbeton gerenda, 745 db vasbeton gyűrű (óvóhelyekhez) 100 m³ deszka anyag (25-50 m-es darabok), 60 000 db karó (egyenként 1,7 m hosszal a drótkadályokhoz) 2500 m³ zúzott kavics, 800 m³ homok.¹¹¹

A munkagépeket négy minisztériumnak (Építésügyi, Könnyűipari, Bánya- és Energiaügyi, Közlekedési Minisztérium) kellett a hadsereg részére szolgáltatni. E téren az alábbi főbb hiányok voltak: 8 db buldózer, 7 db körfűrész, 8 db 3 tonnás vontató, 8 db transzformátor, 24 db 3 m³-es billenő autó, 8 db 3 tonnás gépkocsi daru.¹¹²

Az Építési Csoportfőnökség szakmai felügyelete alá tartozó építő zászlóaljak, a nagymértékű építőanyag- és munkagéphiány miatt maradtak le lényegesen a tervektől. A

¹⁰⁷ Uo. 106. o.

¹⁰⁸ HL MNVK Titkárság 1951/T 7. 2181. ö. e. 694. o.

¹⁰⁹ Kovács Imre: Magyarország déli határa mentén végrehajtott műszaki zár és erődítési védőművek munkái 1950–1953 között. HL Tanulmánygyűjtemény II/194. 27. o.

¹¹⁰ A zászlóaljak az alábbiak voltak: 3711 (Szeged), 3722 (Fekete Szel.), 3731 (Tomba), 3713 (Sátoraljaújhely), 3723 (Villány), 3733 (Moty), 3722 (Tormafölde), 3712 (Lenti). HL HM Titkárság 1952/T 1/1-2. 651/2. ö. e. 342. o.

¹¹¹ HL HM Titkárság 1952/T 1/1-2. 651/2. ö. e. 344. o.

¹¹² Uo. 341. o.

tavasszal megállapított hiányosságok kijavítására, az építkezésre készült okmányokban megjelölt feladatok és határidők teljesítésére több intézkedés is született, azonban azok a teljesítményeket érdemben nem tudták javítani.

1952. október 10-ig a védelmi munkák tervét összesen csak 40 %-ban tudták teljesíteni. Az „átlagos munkateljesítmény 57 %, átlagos kivonuló létszám 70 %”¹¹³ volt. A lemaradás az alacsony munkafegyelemből, a brigádoknál a dolgozók nagyszámú hiányzásából, továbbá az építkezéshez szükséges anyagok és munkagépek nem kellő mértékű biztosításából adódott. Az is tény, hogy az elkészült létesítmények sem minden esetben feleltek meg az elvárásoknak. Több helyen az erődelemek álcázása nem volt megfelelő (pl. a 1069. sz. zászlóalj védőkörlet 60, 80, 81. számú építményei). A harckocsi és a gyalogsági akadályok rendszere nem volt összhangban a tűzrendszerrel (1069, 1110, 1007. sz. zászlóalj védőkörletek).¹¹⁴

Az is a hiányosságok közé tartozott, hogy az árokerődök vízelvezetésének kialakításakor nem vették figyelembe a terület geológiai, vízrajzi méreteit sem (1110, 1007 sz. zászlóalj védőkörletek). A kőépítményeknél felhasznált habarcs összetétele egyes esetekben nem biztosította a szükséges szilárdságot. A meglévő fogyatékoságok kijavítására, a munka hatékonyabbá tételére az építkezési határidők betartására miniszteri parancsot¹¹⁵ adtak ki. Mivel a korábbi intézkedéseknek nem sok eredménye volt, ezért a felső utasítás elrendelte 1952. november 1-től 1953. január 1-ig a hadsereg közvetlen műszaki csapatok, hadtestek, hadosztályok műszaki zászlóaljainak bevonását a munkákba. A hadsereg vezető szerveit is mozgósították a siker reményében. Így a lemaradások behozatalára az MN Személyügyi Főcsoportfőnökségnek a még szükséges mérnöki és technikus szakállományt, az MN Hadtápszolgálat Főnökének pedig 45 db 3 tonnás gépkocsit kellett biztosítani. Külön feladatot kapott az MN Műszaki Csapatok Parancsnoka, valamint az Erődítési Csoportfőnök is. Az MN Vezérkari főnököt bízták meg valamennyi feladat végrehajtásának ellenőrzésével. A munka így is csak részben készült el.

A 3. hadtestnek (Kecskemét) „át kellett venni a Déli-határszakaszon elkészült beton erőd rendszert! Ez az átvétel botránosan következett be. Kiderült, a megépített erődök nem feleltek meg a célnak.”¹¹⁶ Az átvétel habár megtörtént, az erődítési munkákat ütemterv szerint teljesíteni mégsem tudták. A hadsereg vezető állománya – a szovjet tanácsadók inspirációi alapján – továbbra is görcsösen ragaszkodott az eredeti elképzelésekhez. A helyzet javítására hozott többszöri intézkedés azonban az anyagok és a munkagépek nagyszámú hiánya és más tényezők miatt nem bizonyult hatékonyak. Az erődítési munkákat 1953-ban még tovább folytatták, azonban a későbbiekben a Jugoszláviával meglévő feszültség oldódása, a katonapolitika módosulása miatt a déli erődítési terv az aktualitását elvesztette.

Az ország erőteljes háborús felkészítése, a hadszíntéri objektumok építése és az infrastrukturális beruházások mellett számos honvédségi objektum kivitelezése is folyt.

¹¹³ HL HM Titkárság 1952/T 3/1-2. 652/2. ö. e. 164. o.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Az okmányt 1952. október 29-én adták ki 035. számmal. HL HM Titkárság 1952/T 2/1-2. 651/3. ö. e. 270–278. o.

¹¹⁶ *Ugrai Ferenc* nyá. altbgy: (1949-ben a 12. löv. ho. tü. pk-a, 1951-től Kecskeméten a 3. hdt. tü. pk-a, majd 1953-ban Cegléden a 30. áttörő tü. ho. pk-a volt) Visszaemlékezés. 6. o. (a szerző birtokában).

A munkák 1951-ben és 1952-ben érték el a csúcspontot. A csapatok, intézetek és szervek részére egy sor laktanya, repülőtér, lőtér, iskola, raktár, szertár stb. építése vált szükségessé. Janza Károly vezérőrnagy (Htp. Szf.) hagyta jóvá azt a kimutatást, amelyet dr. Prónafalvy Albin őrnagy készített el. Ebben az 1952 évre 284 építkezés szerepel.¹¹⁷ 1952-ben a helyzet mégis más lett. Június 1-jéig az építésre tervezett 335 (!) építkezési objektumból csak 97 munka indult be (az összes munkák 29 %-a).¹¹⁸ Az építkezések terén megmutatózó nagymértékű lemaradás egyik fő oka az volt, hogy az előző évre tervezett beruházások nem készültek el határidőre és azok áthúzódtak 1952. évre. Ilyen jellegű építkezés 1952-ben 256 volt.¹¹⁹

A hadsereg 1952. évi beruházási építkezéseinél megállapított lemaradás mértékét súlyosnak ítélték meg. A kérdés vizsgálata során a lassú, késedelmes és hibás tervezést; a pontatlan munkavégzést, a határidők nem teljesítését, a munkaerő-, anyag- és géphiányt állapították meg az építkezések terén meglévő lemaradások legfőbb okainak.

A honvédségi objektumok építését zömmel az Építésügyi Minisztérium szakmai felügyelete alá tartozó vállalatok végezték. Az egyre feszültebbnek ítélt nemzetközi helyzet és az építkezések terén mutatkozó nagymértékű lemaradás indoka alapján, az MDP határozatának végrehajtására, HM rendeletre 1951 nyarán felállították a munkaszolgálatos alakulatokat. A hadtáp alakulatoknak nevezett kötelékek 10 zászlóaljból és négy századból álltak. A munkaszolgálatos alakulatokhoz a politikailag megbízhatatlannak tartott egyéneket hívták be. A kezdeti 4300 fős létszám 1951 őszén további 4050 fővel gyarapodott.¹²⁰ A hadtáp alegységek építőipari tevékenységével a HM vezetése elégedett volt, a teljesítmények további fokozására 9819 fős építődandárt hoztak létre 1951 decemberében.¹²¹ A védelmi jellegű beruházások egyre többre kerültek az országnak. A polgári vállalatok mellett a hadsereg építő alakulatai is igyekeztek az építkezéseket határidőre teljesíteni, azonban azok nem sikerültek.

Az eredeti tervekhez és számvetésekhez mindig újabb és újabb igények jelentkeztek. Az ország erőteljes iparosítása (főleg a nehéz- és a hadiipar fejlesztése) a nagymértékű védelmi jellegű építkezések, a hadsereg erőltetett és gyorsított ütemű fejlesztése és más tényezők hatalmas terheket jelentettek a népgazdaságnak, amelyek fel is borították annak egyensúlyát.

Országsszerte napirendre került a takarékoság, amelyre a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa és az MDP Központi Vezetősége is határozatot hozott. A Magyar Néphadseregben létrehozott takarékosági bizottságot Bata István altábornagy vezette.¹²² Az anyagi és a pénzügyi gazdálkodás helyzetén a bizottság érdemben javítani nem tudott, mivel a népgazdaság egyensúlyának megbomlását leginkább az ország túlzott

¹¹⁷ A kimutatás az alábbi mennyiségű építkezéseket tartalmazta db. szám szerint: épülő új laktanyák: 28, laktanya kiegészítések: 105, állandó táborok: 8, iskolák: 10, lö- és gyakorlóterek: 4, repülőtér magasépítés: 16, repülőtér mélyépítés: 8, OLP objektumok: 4, HTI objektumok: 3, kórházak, eü. intézetek: 20, lőszer és robbanóanyag raktárak: 13, szertárak, intézmények, raktárak: 44, egyéb építkezés: 21. MOL Rákosi Mátyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ö. e. 79-97. o.

¹¹⁸ Uo. 221. o.

¹¹⁹ Uo.

¹²⁰ *Csonkaréti Károly*: Szigorúan titkos dandár. Budapest, 1994. 180–181. o.

¹²¹ Uo. 192. o.

¹²² HL MNVK Titkárság 1952/T 3/1-2. 651/1. ö. e. 160. o.

iparosítása, hazánk erőteljes háborús felkészítése, valamint a hadsereg irreális mértékűre való felduzzasztása idézte elő. A megoldást tehát nem a takarékoság, hanem a központi tervek felülvizsgálása és a népgazdasági ágak helyes arányainak visszaállítása jelentette volna.

A honvédelmi tárca ugyanis 1952-ben 8,6 milliárd forinttal számolt. Ez az összeg azonban az ország valamennyi védelemmel kapcsolatos kiadásaival együttesen 15,8 milliárd forintra¹²³ duzzadt. Ebből következett, hogy 1952. évben az ország költségvetéséből (43 milliárd forint) a védelemre fordított összes kiadás értéke hazánk teljes pénzügyi keretének 36,7 %-át (!) tette ki.¹²⁴

Az országnak 1951–1953 között már elviselhetetlen mértékű terheket jelentett e program, amely a technikai kivitelezhetőség határát is messze meghaladta. Hazánk erőteljes háborús felkészítése, a túlzott iparosítás, a hadseregfejlesztés mértéke, a „szovjet módszerek” kritikátlan átvétele Magyarországon is a „sztálini modell” súlyos válságához vezetett.

A nemzetközi politikai élet színterén megindult kedvező folyamatok, az MDP Központi Vezetőségének 1953 júniusi határozata, majd pedig Nagy Imre nevével fémjelzett „Új szakasz” politikája reményeket ébresztett nemcsak a hadseregen belül, hanem szerte az országban is mindenütt. A politika kedvező módosulása ugyanis lehetőségeket teremtett arra, hogy hazánk védelmének erősítése az ország tényleges helyzete, erőforrásai, valamint a racionalitás szempontjai szerint történjék.

¹²³ Friss István kimutatása az 1952-es év honvédelmi kiadásairól (millió Ft-ban): HM teljes költségvetése: 12 092, HM beruházás: 1415, közlekedési beruházás (HM részére vasút, út, híd): 292, posta beruházás HM részére: 73, Középgép. M. beruházásai: 966. Középgép. M. költségvetése: 43, határőrség költségvetése: 359, határőrség beruházása: 173, Belügyminisztérium, légtalpon: 347, Szovjetunióknak hadianyag szállításokért kamat és törlesztés: 55, összesen: 15.815 millió forint. MOL Rákosi Máttyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ó. e. 262. o.

¹²⁴ MOL Rákosi Máttyás titkári iratai. 276. fond, 65. cs. 195. ó. e. 588. o.